

Adatok a XVI. századi (Máramaros)Szigetről (1.)

Tavaly júniusban közölte lapunkban a Szatmár városi szabócéh XVI. századi szabályzatáról szóló tanulmányt a Kaposvári Egyetem nyugalmazott főiskolai tanára és a Szent István Egyetem Kaposvári Campusának adjunktusa. Dr. Fülöp László és dr. Barkóczy László újabb érdekes középkori iratot elemzett, elsősorban a benne szereplő nevek szempontjából. Egy máramarosszigeti írástudó deákul írt jegyzetei maradtak fenn, s azokban birtokának, ingatlanainak gyarapítását jegyezte fel.

A mostani ismertetésünkben bemutatott és elemzett, eredeti, végig latin nyelven íródott dokumentum Harangöntő Aladár tulajdonában volt 1902-ben, amikor azt betűhíven közölte a *Történelmi Tár* című folyóiratban.¹ A szöveg elé rövid bevezetést írt, amelyből megtudjuk, hogy a szerzője a Sziget városában élő Szabó András fia, György deák. A leírtak 1540-től 1563-ig ölelik föl a családjára, saját építkezéseire és vásárlásaira, a városra és környékére vonatkozó adatokat. A feltehetően sokat lapozgatott, vásott füzetecskét valaki újrakötöthette, és az illető nem figyelt a lapok sorrendjére, így az egyes részek összekeveredtek, az évszámok nem követik egymást. Vannak közte félig és teljesen üres oldalak, utólagos kiegészítések, törlések is. A legvégén pár sorban kiderül, hogy 1576-ban valaki – talán egy utód családtag – folytatni akarta a feljegyzéseket, valószínűleg tőle származnak a belevitások, azonban valamilyen oknál fogva a továbbírása mégsem történt meg.

Mint említettük, a szöveg mindvégig latin nyelven íródott, mégpedig a korabeli, úgynevezett „középkori magyaros” latin megfogalmazásban. Bár szerzője tudott latinul, mégis több olyan pontatlanság, hiba csúszott a följegyzésbe, amely utólag megzavarja az olva-

sót. (Természetesen ez lehet a közlő félreolvasása is!) Magáról György személyéről pontos információt nem kapunk az általa írt dokumentumban: nem ír arról, hogy hol és mikor született, tehát hány éves ekkor. Nős-e, van-e családja, gyermekei? A foglalkozását sem említi, azonban feltételezzük, hogy mint tanult, latinul is tudó egyén, valamilyen állami, világi hivatalnok lehetett.² Felmenői az erdélyi kisenemességhez tartoztak, mégpedig azok közt is a felsőbb réteghez, mint a későbbi birtokszerzésekből, építkezésekből kitűnik.

A körülbelül 13 oldalnyi szöveg két nagy részre osztható. Az első a házépítésről vezetett lajstrom, a második pedig földvásárlásai: zálogba vevés-adás, földcserék részben a város területén, részben a közeli falvakban. Feljegyzései azért értékesek az utókornak, mert nagyon sok tulajdonnevet, főleg személynevet (124 fő) örökített meg a leírtakban. Ez valójában nemcsak az ő pontosságának az érdeme, hanem egy tőle független körülménynek is. A XVI. század derekán még nem voltak a városokban házsámok, az ingatlanoknak sem volt helyrajzi számuk. Ezért úgy pontosították ezeket, hogy leírták a jobb és bal szomszéd, tulajdonos nevét az azonosítás végett. És ha lehetett, akkor a városon kívül eső szántók, rétek helyét a határrész megnevezésével is ellátták.

György deák feljegyzése nem családtörténeti, nem genealógiai céllal készült, ennek ellenére a különböző helyeken olvasható mondataiból, töredékekből elég sok adatot, apró eseményt összegyűjthetünk a család tagjairól. Mindezeket itt, egy helyen mutatjuk be az olvasóknak.

Édesapja Szabó András, édesanyja Nyilas Zsófia. Ez utóbbi családnevét sohasem írta le, azonban más adatokból kiderül. Apai nagyapja Szabó Tamás, anyai nagyanyja Ágota, Nyilas János özvegye volt. Nagyanyja végrendeletében két leányára, Zsófiára³ és Dorottyára hagyta a fél házat. Ez a ház a Tisza felé néző utcában volt, szomszédjai: keletről Litteratus Bertalan, nyugatról pedig Vikárius Ambrus. Dorottyá, aki Huszti Márton felesége volt, a

feljegyzés készítésekor már elhunyt, ezért az órá eső részt György készpénzben megváltotta a férjtől, a másikat örökölte az anyjától, ezáltal egyedül ő lett a (nagy)szülői ház tulajdonosa. Györgynek még volt négy testvére is, két bátyja: Antal és Gáspár, valamint két lány: Orsolya és Anna nevű húga. Róluk nem esik szó e ház kapcsán, feltehetően őket más ingatlanokkal vagy pénzzel elégitették ki a szüleik. Annáról később még egyszer ír György, mégpedig rossz hírt. Azt, hogy elhalálozott, és kicsi csecsemőjét ő hozta el a bölcsőből (!) magukhoz. Feltételezhető, hogy a hűg halála a szüléssel volt kapcsolatos. A közvetlen családtagjain kívül még egy unokatestvérét említi György, Simon Mihályt, aki – a családnevéből ítélve – az apa lánytestvérének lehetett a fia. Sajnos többet nem tudunk meg a Szabó család tagjairól a feljegyzésből. Csupán György deák ír egy mondatot a saját életéről: 1556-tól 1558-ig, azaz két évig kényszerűségből Huszt várában élt és szolgált, mert ostrom alatt volt a vár és a város. Hogy pontosan mi lehetett ott és akkor a feladata, arról sajnos hallgat.

A következőkben széljünk magáról a várostról, Szigetről általában, közben beleszöve azokat az elemeket, amelyeket György deák tollából olvashatunk. A Tisza és az Iza folyók találkozásánál, az utóbbi torkolatánál fekvő város első írásos említése 1332–37-ből maradt ránk Ziget néven⁴. Mai előtagja a vármegyei hovatartozására utal. A Máramaros szavunk egy folyónévből származik (más néven: Mára), ebből ered a vármegye, majd székhelyének teljes elnevezése. Már a XIV. században jelentős, iparosok és kereskedők által lakott vásárhely volt. Híresek voltak közeli sóbányái, melyeknek a munkásai is többnyire

Máramarossziget
piactere
a kiegyezés (1867)
körül

a városban éltek. Az elmondottak alapján a XV. század végétől egy új, értelmiségi réteg jelent meg, amelynek nagy része sókamarai hivatalnok és más királyi vagy állami tisztviselő volt. Feltehetően György deák, valamint a Litteratusként megnevezett személyek is ilyen szerepet tölthettek be.

A Wikipédia szerint Sziget városát kezdetől fogva túlnyomórészt magyarok lakták. Ezt az állítást fogja bizonyítani az itt később közölt névsorunk is. (Csak példaként emlíjtük a jóval későbbi, ilyen esetekben mindig idézett, hivatalos 1910. évi népszámlálást: ekkor 23 657 lakosából 18 143 fő volt magyar anyanyelvű.) A most már romániai Sziget városának bemutatásakor feltétlenül szólnunk kell a Tisza jobb partján szemben fekvő városkáról, a ma ukrainai Aknaszlatináról is (a közös és szomszédos sóbányáik miatt). Ennek a társtelepülésnek is túlnyomórészt magyar lakossága volt. 1910-ben 2330 fő, manapság pedig az össznépeesség több mint egyharmada magyar. Ha a trianoni egyezség és határmeghúzás nem szólt volna bele, véleményünk szerint egy komolyabb, nagyobb teherbírási híd építésével a két város már úgy összekapcsolódott volna, mint a valamikori Buda és Pest. (A város XVI. század utáni sorsával, etnikai összetételével a továbbiakban nem kívánunk foglalkozni, ugyanis írásunknak nem ez a célja.)

Amint fentebb említettük, a nagyanyai ház a Tisza felé menő utcában volt, azaz a városközponttól északra. A latin szöveg eleje ennek a régi háznak a felújításával, bővítésével, valamint egyéb gazdasági épületek emelésével foglalkozik. Ez a munka elég sokáig tartott, mivel 1540-ben kezdődött, és csak 1553-ban olvashatjuk, hogy készen lett. Pontos regisztert vezetett György arról, hogy mikor mennyi agyagot, fát,⁵ követ, homokot, csavarokat vásárolt és mennyiért, valamint mennyi arany forintba és dénárba kerültek ezek, illetve a fuvardíjak. Ugyanígy név szerint rögzítette, hogy mennyi munkabért fizetett ki az ácsoknak, asztalosoknak és más munkásoknak. Ezeket az összeget nem lehet mai pénzemre átszámítani, hisz akkor teljesen mások voltak értékesek, mint ma. És azt sem tudjuk pontosan, hogy milyen távolságból, honnan fuvaroztatta oda. (Mielőtt röviden leírnánk ezeket az építkezéseket, felhívjuk a figyelmet egy fogalomra: a ház szónak a XVI. században volt egy másik jelentése is, mégpedig „szoba”. Már a bevezetőben

(folytatás a következő oldalon)

Adatok a XVI. századi (Máramaros)Szigetről (1.)

(folytatás az előző oldalról)

is említi a szerző, hogy egyik szomszédjában ott álltak Vikárius Ambrus házai, ezen a szobáit kell értenünk.)

György deák tehát felújította a régi házat, 1559-ben hozzátoldott egy újabb épületrészt, valamint építtetett egy sütőházat. A szobákba kemencéket (talán kályhát) rakatott, tehát a fűtésről is gondoskodott. Készült egy raktár is a házhoz, amin valószínűleg valami olyan nagyobb kamrafélét kell értenünk, amelyben különböző élelmiszereket (liszt, kenyérgabona, ecet, szalonna stb.) tartottak nagyobb mennyiségben. És ha elhíhető, egy annak idején még ritkaságszámba menő árnyékszékéről is gondoskodott (cloaca). Szó esik „ököristállókról” is, azonban ez biztosan nem a ház keskeny, városi telkén készült, hanem valamelyik közelebbi földjén, egy majorkertben (akolkertben), s az egyik ilyenén még kutat is ásott. Bútorokról részletesen nem ír, csupán egy étkezőasztal készíttetését említi.⁶ Ki kell emelnünk, hogy a mesterembereket legtöbbször név szerint, pontosan megnevezi, ezzel is szaporítva a személynévi anyagot.

A továbbiakban elsőként a személynevekkel kapcsolatos észrevételeinket írjuk le azok pontos közlése előtt. Az egyes személyek neve mellett sokszor olvashatunk egy-egy magyarázó közszót, amely a település közigazgatási és hitéletére utal. A városnak volt főbírája, igaz, csak egyszer említik (Szabó Balázs), mellette működött a bírói rendszer is esküdtelkekkel. A dokumentum által felölelt közel negyed évszázad alatt több bíró neve is előfordul. Ez teljesen érthető, hisz egyes városokban akár évente választottak új bírót, ezt mindig az adott helység szabályozta. Egy ízben megnevezik a papot (Kósa György); Vikárius Ambrus, a szomszéd előneve pedig már főpapra utal, jelentése: helynök, azaz a megyés püspök helyettese. Ez utóbbi személy valószínűleg már protestáns vallású lehetett, mivel a szövegben szerepel a leánya is, Magdolna.

Az előnév szót nem véletlenül használjuk. Ugyanis nem tudjuk meg a pontos családnevét, a vikárius jelző csupán helyettesítő név, amelyet lejegyzője családnevesített, hisz a személy megkülönböztetésére mindez elegendő volt. Ugyanez a helyzet a több Litteratus előnévvel jegyzett személynél is. Szintén latin

közszó, jelentése: írástudó, tanult ember. Valódi vezetéknevüket nem ismerjük meg, feltehetően a már általunk említett értelmiségi, hivatalnoki réteghez tartozó egyének voltak. Gyakran találkozunk apa-fia vagy testvérek megnevezésével egy helyen, például Vas Antal és testvérei: Lázár, Miklós és Gergely. Ezért egyes családnevek többször ismétlődnek, például: Szabó, Varga.

György deák a személyneveket (néhány esetet, illetve a nők megnevezését kivéve) a latin szövegben úgy írta le, hogy elől áll a latinra lefordított keresztnév, majd ezt követi a kor (vagy az ő) helyesírásával a családnév. Az alább közölt névsorban minden személynevet szerepeltetünk, de a mai magyaros formában: a családnév mai alakja plusz a magyarra fordított keresztnév, majd zárójelben az akkor rögzített vezetéknevi írásforma. Négy személynél hiányzik a vezetéknev (jelölése: ...), hat esetben pedig, bár nincs leírva, sikerült megállapítani, ezeket zárójelbe tettük. Minden személyt csak egyszer jegyzünk, még akkor is, ha a szövegben többször fordul elő. Lajstromunk ismertetése után teszünk róluk általános és egyedi megjegyzéseket, amelyek Sziget város lakóinak itt bemutatott töredékére érvényesek. Mint korábban említettük, lehet köztük néhány olyan személy is, aki egy-egy földbirtok vásárlása esetén valamelyik közelebbi faluban élt. Bár miért ne lehetett volna szigeti lakosnak ingatlanja Bácsilázon vagy, Kabolapatakon, mint ahogy a szigeti Szabó György deáknak is lett a vételek után?

Következzék a 110 férfi személyneve betűrendben (a dőlt betűsek nem biztos, hogy szigeti lakosok voltak, ugyanis a nevük után általában *de* előjáróval egy-egy falu neve, a származási helyük szerepel): (Varga) Gyurka? (Chywrka), ... Ferenc, ... István, ... János, ... *Kristóf* (Huszt várának prefektusa, parancsnoka⁷); (Litteratus) Máté, (Szabó) Antal (a deák bátyja), (Szabó) Gáspár (a deák bátyja), (Vas) Gergely, (Vas) Lázár, (Vas) Miklós, Aranyas Mihály (Aranyos), Attyay Ambrus bíró, Bálint Máté (Balynth), Bálint Mátyás (Balýnth), Bányász Ambrus (Banyaz, Banýjaz), Bányász Máté (Banýjaz), Bartos Benedek (Barthos), Bartos Domonkos (Barthos), Bartos Mihály (Barthos), Basa Mátyás, Benedekdiák Albert (Benedekdják), Benedekdiák Mátyás (Benedekdják), *Bercse Farkas* (Berche),

Bercse János (Berche), Borbély András (Barbíl), Borsovay György (Borsowaj), Botos Imre (Bothos), Csáky Mihály (Chyaky) kancellár, Cserepnye Pál (Cserepnje), Csont György (Chonth), Csont Pál (Chyont), Deák János (Deak), Deák Mihály (Deak), Ezeky Ádám, *Fice Jakab* (Phjce), Fodor Jakab, Fujor... (hiányzik) János (Fwyor...), Fördös István (Ferdeos), Gajdán István (Gajdan), Gál István (Gal), Hachys Simon, Hatvani Pál (Hathwanj), Huszti Márton (Hwzthy), Igjártó Bálint (Igjarto), Jászberényi Gergely (Jazbeljni), *Juga Balázs*, Kálmán Bálint (Kalman) bíró, Kerekes Mihály, *Kis Dan* (Kijs), *Kis Rodra* (Kijs), Korcsmáros Antal (Korczymaros), Kósa Balázs (Koossa), Kósa György (Koossa) pap, Kósa Imre (Koossa), Kósa Mátyás (Koossa), Kovács Barnabás (Kowacz), Kovács Bertalan (Kowacz), Kovács Domonkos (Kovacz), Kovács Tamás (Kowacz), László Benedek (Lazlo), Litteratus Antal, Litteratus Bertalan (Litterati), Litteratus Gáspár, Litteratus Gergely, Litteratus János, Litteratus Miklós (Literator), Mészáros Amb-

A város és környékének térképe az 1770-es évekből (Glück László: *Máramarossziget mezőváros helyrajza és társadalma 1600 táján c. munkájából*; www.mtatk.hu)

rus (Mezaros), Mészáros György (Mezaros), Molnár János (Molnar), *Nemes János*, Nyerger Tamás, Nyilas János (Nyilas), a deák anyai nagyapja, Pajzsos Tamás (Paysos, Pajzsos), Pató Máté (Pato), Pi... (hiányzik) János (Pj...), Poncz Balázs, Pongrácz János (Pongoracz), Simon Mihály (Symon, Sjmon) az unokatestvére, *Somlye János* (Somlye), Soós Bálint (Soos), Szabó András (Zabo), a deák édesapja, Szabó Balázs (Zabo) főbíró, Szabó György (Zabo), a deák, Szabó István (Zabo), Szabó Márton (Zabo), Szabó Tamás (Zabo), a nagyapja, Szanyi Ferenc (Zanj) bíró, Szanyi Gergely (Zanj), Szanyi Tamás (Zany), Szász Ambros (Zaaz), Szász Mihály (Zaz), Szilágyi Márton (Zjlagj), Szűcs György (Zeyws), Taracz(k) András, Tatár Mihály (Tathar), Torday Pál (Thordaj), Tóth Simon (Toth), Varga András (Warga), Varga Márton (Warga), Varga Mihály (Warga), Varga Miklós (Warga), Varga Tamás (Warga), Verbóczy Márton (Werbeoczy), Veres Bertalan (Weres), Veres Domonkos (Weres), Vikárus Ambrus (Wycaryws), Visky Simon (Wjyskj), Visky Tamás (Wjyskj), Was Antal (Vas). (Említés szintjén olvasható Izabella királyné és egy román nemes, Dan Rednek neve (Mára)Gyulafalváról, őket eleve kihagytuk a névsorból.)

(Folytatjuk)

Dr. Fülöp László

CSc ny. főiskolai tanár, Kaposvári Egyetem

Dr. Barkóczy László

adjunktus, Szent István Egyetem, Kaposvári Campus

JEGYZETEK

1. Harangöntő Aladár: Érdekes lajstrom a XVI. század közepéről. *Történelmi Tár*. Budapest. 1902. p. 461–474.
2. György deák életével és birtokszerzéseivel részletesen foglalkozik Glück László a doktori értekezésében, p. 207– 224.
<https://idi.btk.pte.hu/dokumentumok/disszertaciok/glucklaszlophd.pdf>
3. Egy helyütt az anyai nagyapjáról azt írja, hogy Beszterce városából jött. De hogy mikor és miért került oda Szigetre, erre nem kapunk választ.
4. Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára, II*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1988. p. 90.
5. Az agyag és a fa mennyiségéből, valamint az ácsok munkájából arra következtethetünk, hogy tapasztott falú faházról, esetleg boronaházról van szó.
6. Ezeket a bútordarabokat régen úgy készítették, hogy volt a lapjuk alatt egy zárható rekesz vagy fiók, amelyben a fontos családi iratokat és a pénzt tartották.
7. Kávássy Kristóf volt ebben az időben a huszti várnagy és a máramarosi kamaraispán. Innen küldi latin nyelvű leveleit Nádasdy Tamásnak.